

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥ

ΥΠΑΤΟΥ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΚΟΥΡΟΠΑΛΑΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΝΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ ΕΚ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

(COD. VAT. GR. 680)

ΥΠΟ Α.Λ. ΠΙΕΡΡΗ

Ἄλλα γὰρ ληπτέον δὴ τινὰς ὑποθέσεις, ἐφ' αἷς ὠμολογημέναις καὶ παρὰ πᾶσιν ἠξιωμέναις, ὁ λόγος τὰ ἑαυτοῦ περὶ ἀναρχία καὶ τὸ πολυάρχον ἐπίσης τῆς θεολογίας ἀλλότρια. Ὁ τρόπος ἐκάστης τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τῆς ὑπάρξεως ἀμετάβλητος ἐναγλαΐζεται καὶ ἡ ἰδιότης μετὰ τοῦ ἀκινήτου τῆς τελειότητι. Οὐδὲν ἡ θεία φύσις ἠγνόησεν. Οὐδενὸς ἡμῖν βασκαίνει τῶν ἀγαθῶν ὁ θεός· πῶς γὰρ ὅτε καὶ ἐκ μὴ ὄντος ἡμᾶς οὐσίωσε καὶ ἐζώωσε καὶ φωτὸς ἐπλήρωσε γνώσεως; Χαλεπαίνει καὶ Ῥωμαῖος Σαβελλίω τῷ Λίβυϊ εἰς ἓν τὰ τρία τῆς θεότητος πρόσωπα συναλείφοντι. Ἔχει καθ' ἑαυτὴν ἡ μακαρία Τριάς τὸ εἰρηναῖον καὶ ἀστασίαστον.

Τούτων οὕτως ἡμῖν εἰρημένων καὶ Ῥωμαῖοις ἐγνωσμένων πολὺ τι φέρειν το δυσαντίβλεπτον, ἐφ' ὁμολογουμένοις τούτοις προβαινέτω καὶ ἡμῖν ὁ λόγος τῷ Πνεύματι συμμαχούμενος. Κἂν μὲν οὐδὲν ἄτοπον ἔπεται τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι καὶ μηδὲ τοῖς θείοις τούτοις καὶ πολυτιμήτοις ἀνθίσταται ἀξιώμασι, τοῖς ἀνευθύνοις καὶ οὗτος ἐγκριθήσεται δόγμασιν. Εἰ δὲ μυρίων ὄσων ἀσεβημάτων πατὴρ ἀναφαίνεται καὶ τῶν ὠραίων ἡμῖν καὶ θεοπρεπῶν ἐννοιῶν κατασοβαρεύεται, ἀλλόκοτον ἂν εἴη σφόδρα δόγμα περιέπειν <καὶ> τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον.

α'. Εἰ τὸ Πνεῦμα φησὶ τις ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἐκπορεύεσθαι δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ τῆς Μεγάλης Βουλῆς ἡμῖν ἀνήγειλεν ἄγγελος, ἀρχὴν δὲ καὶ ὁ Ῥωμαῖος οἶδε καὶ αἷτιον τὸν ἐξ οὗ, δύο ἂν εἶεν ἀρχαὶ καὶ δύο πάντως τὰ αἷτια. Εἰ δὲ δύο ἀρχαὶ, τὰ δὲ δύο πλήθους ἀρχὴ, ἀποικίζεται τῆς Τριάδος τὸ μόναρχον. Εἰ δὲ τοῦτο, το πολυάρχον εἰσσηκίζεται. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ τοῦ ἐλληνισμοῦ καθαρῶς εἰσάγει πολυθεον.

β'. Ἔτι, εἰ δύο ἀρχαὶ, οὐδετέρα ἂν εἴη ἀρχὴ. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ, τινῶν ἀρχὴ. Καὶ μόνος ἡμῖν ὁ Πατὴρ ἀρχὴ Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος εὐσεβῶς πρεσβευόμενος, τὸ τὴν ἀρχὴν ἀρχὴν εἶναι τινῶν ἀπερίτρεπτόν πως τηρεῖ. Εἰ δ' ὁ τε Πατὴρ ἀρχὴ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς ἀρχὴ τοῦ

Πνεύματος λέγοιτο, πρῶτον αὐτὸ τοῦτο ἄτοπον τὸ ἕνός πλείω εἶναι αἷτια. Τῇ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς αἰτιότητι, οὐδ' ἂν τις ἀσεβοίη τα ἔσχατα χώραν ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος δοίη.

γ'. Ἐπειτα εἰς ἀρχὴ ἐστὶ τὸ ἐν ἐκάστῳ πρῶτον, καθὰ δήπου τοῖς διὰ λογικῶν ἰγμένους μεθόδων δοκεῖ, τὸ μὴ ἐν ἐκάστῳ πρῶτον οὐκ ἔστιν ἀρχή. Οὐδ' ἄρα τὸ μὴ ἐν Τριάδι πρῶτον ὡς μόνον αἷτιον ἀρχὴ ἂν εἴη. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲν τῆς Τριάδος παρά σοι μόνον αἷτιον τῶν ἐτέρων ὁμοφυῶν δυοῖν ὑποστάσεων. Τὸ μὲν γὰρ Πνεῦμα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αἷτιον· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ προβεβλημένον οὐδενός οὐδὲ παρά σοι ἔστιν αἷτιον. Ὡστε εἰ μηδὲ τὴν πρώτην ἔστιν αἷτιον, οὐδὲ μόνον ἔστιν αἷτιον. Τὸ γὰρ μὴδ' ἀπλῶς αἷτιον, πῶς ἂν καὶ μόνον εἴη αἷτιον; Ὁ δὲ γε Υἱὸς πάλιν παρά σοι πλουτήσας τὸ αἷτιον, οὐδ' αὐτὸς οὐδὲ παρά σοι μόνον αἷτιον· ἔστι γὰρ καὶ παρά σοι καὶ τῆ ἀληθείᾳ πρὸ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ αἷτιον. Οὐδ' ὁ Πατὴρ μόνον αἷτιον· ἔστιν γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν σὴν ὑπόθεσιν, ὧ σφόδρα φιλαίτιε! Εἰ δὲ μὴ μόνον τὸν Πατέρα φαίης αἷτιον ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν, οὔτε τῷ Πατρὶ τὸ πρῶτον ὡς αἰτίῳ μόνῳ καταλέλοιπας, οὔτε δὲ τῷ Υἱῷ πάλιν ἀπονενέμηκας. Εἰ δὲ μηδὲν πρῶτον ὡς μόνον αἷτιον ἢ θαυμασία σοι ὑπόθεσις συγχωρεῖ, οὐδ' ἀρχὴν πάντως συγχωρεῖ κατὰ τὸ ἀκόλουθον. Εἰ ἄρα δύο ἀρχαὶ καθ' ὑμᾶς, ὧ Ῥωμαῖοι, οὐδὲ μία τούτων ἀρχή. Εἰ δὲ πρωτείου περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος μνήμην ὁ λόγος πεποιήται, διὰ τὴν ἀρχὴν πάντως πεποιήται καὶ τὸ αἷτιον, - μᾶλλον δὲ τὸν δηλοῦντα λόγον τὸ τῆς ἀρχῆς σημαινόμενον. Κατὰ γὰρ τοι τὸν λόγον τῆς φύσεως, οὔτε πρωτείου πρεσβεῖον, οὔτε μὴν δευτερεῖον ἐν τῇ Τριάδι πρεσβεύομεν, ἀλλὰ τὴν διὰ πάντων ταυτότητα, πλήν τοῦ τρόπου γε τῆς ὑπάρξεως.

δ'. Ἐτι, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγει τις τὸ Ἁγιον ἐκπορεύεσθαι, οὐχ ἀπλῆν τινα σώζει τούτου τὴν ἰδιότητα, οὐδ' ἄτρεπτον, ἀλλὰ διπλῆν τε καὶ σύνθετον.

ε'. "Ἐτι, εἰ τὴν αὐτὴν ἐξ ἀμφοῖν Πατρός τε καὶ Υἱοῦ λέγεις, ὡς Ῥωμαῖοι, ἐκπόρευσιν κατὰ τὰ τοὺς ἑτέρους τῆς ταυτότητος τρόπους καὶ τὸν κατ' ἀριθμὸν ὄν γε καὶ κυριώτατα οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινότατοι λέγουσιν, ἄτοπον εἰ τῶν ἐξ ὧν ἡ ἐκπόρευσις προσώπων ὄντων δυοῖν, μίαν τὴν ἐξ ἀμφοῖν λέγοις ἐκπόρευσιν. Εἰ δὲ ἑτέραν μὲν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἑτέραν δὲ τὴν ἐξ Υἱοῦ, τίς ἡ διαφορά; Εἰ μὲν δὲ κατὰ τὸν λόγον τῶν προσώπων ἐξ ὧν ἡ ἐκπόρευσις, οὐσιώδη παρείσάγειν δοκεῖς ἑτερότητα· ὧν γὰρ αἱ προβολαὶ φυσικὴν εἰλήχασιν ἑτερότητα, κατὰ φύσιν καὶ ταῦτα δοκοῦσι διάφορα· ὥσπερ ἀλλήλων ἀμειβόμενα, ὧν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι. Εἰ δὲ κατ' ἀριθμὸν ἑτέραν μὲν τὴν τοῦ Πατρὸς, ἑτέραν δὲ τὴν ἐξ Υἱοῦ τοῦ Παρακλήτου λέγεις ἐκπόρευσιν, ζητῶ μαθεῖν παρὰ σοῦ τὰς μερικὰς καὶ, ὡς ἂν φαίη τις, ὑποστατικὰς ἑκατέρας ἐκπορεύσεως ἰδιότητος. Διαιρεῖς μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ἤδη τὴν ἀδιαίρετον τοῦ Πνεύματος ἰδιότητα· καὶ δέδια μήπως παραβόλως παρατολμήσῃς τὰ τοῖς ἀσεβέσιν ἀτόλμητα ἐπὶ προήκοντι τῷ χρόνῳ· καὶ ἐπιδιδόντι τῷ δυσσεβήματι καὶ γεννάσθαι τὸν Λόγον ληρήσης ἐκ Πνεύματος καὶ τοῦ Μονογενοῦς αἷτιον ἀποφῆναι τὸν Παράκλητον κατὰ τινὰ λόγον ἀντιστροφῶν παραλλάττοντα· ἢ καὶ τοῦ αἵτιου τὰ ἐξ αἵτιου, τοῦ Πατρὸς, αἷτια. Ἐνός γὰρ ἀτόπου δοθέντος, τὸ κωλύον οὐδὲν καὶ μύρια παρέπεσθαι. Εἰ δὲ καὶ παρὰ σοὶ κενκίνηται ἡ ἰδιότης τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ κινηθῆσεται.

στ'. "Ἐτι εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα φασὶ Ῥωμαῖοι ἐκπορεύεσθαι, ἢ τελείαν πάντως τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φασὶν ἐκπόρευσιν ἢ ἀτελεῆ. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀτελεῆ, βαβαὶ τῆς κατὰ τοῦ Πατρὸς βλασφημίας καὶ ὕβρεως, εἰ τῆς ποιητικῆς τούτου δυνάμεως τὸ διὰ πάντων πλουτούσης παντέλειον, δι' ἣν ὁ τ' οὐρανὸς καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν κάλλη καὶ τὰ ὑπ' οὐρανὸν ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυ-

μάσια, καὶ τῆς γεννητικῆς οὐδὲν ἐνδεῆς ἐχούσης, ἡ προβληματικὴ μόνη τὸ ἀτελὲς κατακρίνοιτο. Εἰ δὲ τελείαν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν λέγουσι, τί δεῖ προσθήκης τῇ τελειότητι εἴπερ μὴ τῷ πληρεὶ κρατῆρι χρεῖα ἐπιρροῆς; Εἰ δὲ τῷ Υἱῷ τὴν προβλητικὴν ἀπονέμοις δύναμιν, τί μὴ καὶ τὴν γεννητικὴν; Τί δὲ μὴ ταύτην τε καὶ τὴν προβλητικὴν καὶ τῷ Πνεύματι; Ὡς ἕτερα πάλιν ἐκ τούτου πρόσωπα γίνεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἐξ ἐκείνων αὐθις ἕτερα κατὰ τὸ ἐπ' ἀπειρον.

ζ'. "Ἐτι εἰ παρ' ὑμῖν, Ῥωμαῖοι, θεὸς ὁ σαρκωθείς μονογενὴς Λόγος ὁμολογεῖται παντέλειος, οὐδὲν ἀφαιρεθεὶς τῆς θεότητος μετὰ τὴν ἄρρητον ἐνανθρώπησιν, θεολογῶν δὲ ἐν εὐαγγελίοις παρὰ μὲν τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμά φησι, παρὰ δὲ Υἱοῦ οὐδαμῶς, τί φατε περὶ γε τῆς τοιαύτης ἀποσιωπήσεως; Ἄρά γε ἀγνοίας γράφεσθε τοῦτον; Καὶ πῶς οὐκ ἔμπληκτον, τὸν καὶ πρὸ γνώσεως εἰδότα τὰ πράγματα, τὸν καὶ ἐτέροις φῶς πηγάζοντα γνώσεως; Ἀλλὰ μήποτε εἰδέναί μὲν τὸν Λόγον ξυντίθεσθε ὅτι καὶ αὐτὸς προβολεὺς εἶη τοῦ Πνεύματος, ἀποσιωπῆσαι δὲ τοῦτ' ἀντικρυς, ὥσπερ τῷ ἡμετέρῳ γένει τῆς τοιαύτης βασκαίνοντα γνώσεως; Καὶ πῶς οὐχὶ καὶ τοῦτο μανία σαφῶς, καὶ τὸ τὸ ἀπαθὲς ἐμπαθὲς οἶεσθαι, καὶ φθονερίας ἀκίδι βάλλεσθαι λέγειν τὴν πηγὴν τῆς ἀγαθότητος τὴν ἀκένωτον - δι' ἣν τόνδε γε τὸν Κόσμον ἐξ ἀρχῆς ἐτεκτῆνατο εἰς κάλλος ἅμα καὶ μέγεθος, καὶ τῶν ἑαυτοῦ πρῶτον μεταδούς ἐκάστῳ τῶν ὄντων κατὰ τὸ ἀνάλογον, καὶ ἑαυτὸν ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, τὸ φρικωδέστατον καὶ θαυμάσιον, ἀρρήτως ἐκένωσεν;

η'. "Ἐτι εἰ τῷ λόγῳ τῆς ὑποστάσεως ἀλλ' οὐ τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ὁ θεὸς γεννᾷ τε καὶ προβάλλεται (ἢ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει τε καὶ δημιουργεῖ, ἢ δὲ Πατὴρ γεννᾷ Λόγον καὶ Πνεῦμα προβάλλεται), ἐκπορεύεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὑμῖν, καὶ Πατέρα ἄρα φατε τὸν Υἱόν, εἰ καὶ αὐτὸς παρ' ὑμῖν τὸ Πνεῦμα προβάλλεται· ἢ καὶ εἰς

ἐν ὑμῖν αἱ δύο θεαρχικαὶ τολμηρῶς ὑποστάσεις συναλείφονται πρόσωπον.

θ'. Ἐτι εἰ καθ' ὑμᾶς, ὦ Ῥωμαῖοι, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὁ Παράκλητος ἐκπορεύεται, ἢ προσλαμβάνει τι πάντως ἐντεῦθεν, ὃ μὴ τοῦτο ἢ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις ἐχαρίσατο, ἢ οὐδέν. Εἰ μὲν οὖν προσλαμβάνει, τί τοῦτο καὶ τίς ὑπόστασις, καὶ πότερον οὐσιῶδες τὸ προστιθέμενον ἢ δύναμις ἢ ἐνέργεια; Μὴ δὴ φθονήσητε καὶ ἡμῖν ἐξαγγεῖλαι τὸ τῆς προσθήκης μυστήριον. Εἰ δ' οὐδέν τι διὰ τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ προστίθεται ἐκπορεύσεως τῷ τελείῳ τε Πνεύματι καὶ τελειοποιῶ, κατὰ τε τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν, κατὰ τε τὴν διὰ τῶν ἱερῶν ὑδάτων τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγέννησιν, κατὰ τε τὴν τῆς παλιγγενεσίας μεγαλειότητα, περιττὴ τις αὕτη λοιπὸν ἢ ἐκπόρευσις καὶ περίεργος.

ι'. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, φησὶν ὁ Σωτὴρ, ὁ Παράκλητος, οἱ Ῥωμαῖοι ἀντιτιθέασι, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, τοῖς μαθηταῖς προσδιαλεγόμενος· κἀντεῦθεν μάλα δηλοῦσθαι τὴν ἐξ Υἱοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσιν διατείνονται. Ἄλλ' ἀμαθίαν βαθεῖαν τοῦτο Ῥωμαίοις προσμαρτυρεῖ, ὃ καὶ τοῖς ἄρτι πρὸς γραμματιστὴν παραβάλλουσι οὐκ ἄδηλον, ἀγνοήσασι ὡς οὐ ταυτὸν τὸ τε ἐξ ἐμοῦ ἀναρθρῶς καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἐμοῦ μετὰ τοῦ ἄρθρου σαφῶς προφερόμενον. Τὸ μὲν γὰρ ἀναρθρον αὐτὸ τὸ λεγόμενον παρίστησι πρόσωπον· ὡς εἴ τις τὴν "ἐξ ἐμοῦ λήψεται" φωνὴν πρὸς τὴν "ἐγὼ μεταδώσω τούτῳ" μετενέγκοι φωνὴν. Τὸ δὲ δὴ ἑναρθρον, τὸ "ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται", ἕτερόν τι παρὰ τὸ λεγόμενον παρίστησιν· ὡς εἴ τις οὕτω τὴν "ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται" φωνὴν μετασχηματίσειεν "ὁ ἐμός τούτῳ μεταδώσει Πατὴρ", ὃ ἀναγγεῖλαι μέλλει ὑμῖν ὁ Παράκλητος. Οὐκ ἄρα οὐδ' ἐντεῦθεν Ῥωμαίοις ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος λογοποιουμένη ἐκπόρευσις λαμβάνει τὸ βέβαιον, ἀλλ' ἢ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μᾶλλον τὸ Πανάγιον προέρχεσθαι ἀποφαίνεται. Καὶ μόνος αἷτιος ἐν τῇ μακαρίᾳ Τριάδι ὁ Πατὴρ ἀναδείκνυται. Ὁ γὰρ εἰπὼν αὐτὸς οὗτος Σωτὴρ ὅτι

τὰ πάντα ἂ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν, ὁ αὐτὸς φησι καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος "οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει ὅ,τι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν", ἑαυτῷ τε μονονουχὶ καὶ τῷ Πνεύματι τὸν Πατέρα μόνον αἷτιον μαρτυρῶν, καὶ ἀμφοῖν ἐκεῖθεν τὸ φωτίζειν καὶ ἀγιάζειν τὰς πεφυκυῖας φύσεις ἀγιάζεσθαι καὶ φωτίζεσθαι διδάσκων πηγάζεσθαι.

ια'. Ἐτι εἰ Πατρί μὲν καὶ τῷ Υἱῷ ἡ σφετέρᾳ κατὰ τὸ εἶκός ἑκατέρα ἰδιότης ἀπλῆ τε καὶ ἀδιαίρετος (τῷ μὲν τὸ γεννητὸν, τῷ δὲ τὸ ἀγέννητον), δισσοῦται δὲ τῷ Πνεύματι ἡ ἐκπόρευσις, δέδια μὴ τις τῷ διττῷ τούτῳ προσκόποι τῆς ἐκπορεύσεως, καὶ, παρὰ κριτῆ μὴ εὐγνώμονι, χάραξ αὐθις οὐκ ἀπαρέγκλιτος παγείη περὶ τὸ ὁμοούσιον· ἢ καὶ πλείοσιν ἰδιότησι τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἀποικίζεσθαι τῆ διπλῇ τῆς ἐκπορεύσεως ἀκούοντες ἔνιοι ἢ τὸν Υἱόν, τὰ αὐτὰ μανεῖεν Μακεδονίῳ κατὰ τοῦ Πνεύματος.

ιβ'. Ἐτι εἰ ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητος, γεννητικόν τε τοῦ Υἱοῦ καὶ προβλητικόν τοῦ Πνεύματος αἷτιον ὁμοφυῶν ὑποστάσεων· γεννητὸν δὲ ὁ Υἱὸς καὶ προβλητικόν καθ' ὑμᾶς ὁμοουσίῳ προσώπου τοῦ Πνεύματος αἷτιον· ὠμολόγηται δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ, καὶ οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀπαρνήσησθε, ὧν ἡ οὐσία μία τούτων μίαν εἶναι καὶ δύναμιν· τί μὴ καὶ τέταρτόν τι προσάπτετε, τὸ αὐτὸ καὶ τρίτον αἷτιατόν; τῷ Παναγίῳ ὑποκείμενον Πνεύματι, ὁμολογοῦντες τοῦτο Πατρί τε καὶ Υἱῷ σαφῶς ὁμοδύναμον; Τῆς γὰρ δὴ ποιητῆς τῶν γεννητῶν αἷτίας, τῆς συνεκτικῆς τῶν γεγονότων δυνάμεως, ναὶ μὴν καὶ τῆς ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τῶν διαφθαρέντων ἡμῖν σωμάτων μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀναστάσεως, ᾧ τὰ τῆδε κατὰ τὴν ζωϊκὴν οὐσίαν πολιτευόμεθα, μεσίτην ἀποφαινομένοις ὑμῖν Υἱῷ καὶ Πατρί τὸν Παράκλητον, κάντεῦθα γοῦν μόνον ἐπιεικευομένοις τῷ Πνεύματι, τί τὸ ἐμπόδιον καὶ τὴν γεννῶσαν ἢ τὴν προβάλλουσαν ἀπομερίζειν τῷ Πνεύματι δύναμιν ἢ

ένέργειαν, ὡς καὶ νῦν ὑμῖν καθὼς καὶ πάλαι ποτε τοῖς πολυάρχοις Πυθαγορείοις τετρακτῦν <παρέσται> ένασχημονεῖν, ἢ δῆμον ἐπεισκημάζειν θεῶν καθάπερ τοῖς Ἕλλησιν;

ιγ'. Ἐτι νῦν μὲν ἡμεῖς μείζω τὸν Πατέρα ἑαυτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου θεολογοῦντος ἐν εὐαγγελίοις ἀκούοντες, καὶ τὸ ἀγέννητον τοῦ Πατρὸς οὐσίαν μὴ λέγοντες ἀλλ' ὑπάρξεως τρόπον δοξάζοντες, ἵνα μὴ καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀνώλεθρον, τᾶλλα τε ὅσα στερητικῶς ἡ θεολόγος φωνή φησιν, ἐπιλέγειν ἀναγκαζόμενοι, οὐσίας πολλὰς τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τοῦ Εὐνομίου παλίμφημον δόξαν προσάπτωμεν, οὔτε τῷ ἀγεννήτῳ οὔτε τῇ οὐσίᾳ, τῷ δ' αἰτίῳ μείζω τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα δοξάζομεν καὶ κηρύττομεν. Πολλαχῶς γὰρ πάντως παρὰ τῇ ἀκριβείᾳ λεγομένου τοῦ μείζονος, οὔτε χρόνῳ τὸν Πατέρα μείζω τοῦ Λόγου πρεσβεύομεν - τό τε γὰρ θεῖον ἄχρονον καὶ ποιητῆς ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος χρόνων, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ χρόνον, οὐδ' ἐν χρόνῳ· ἐν χρόνῳ γὰρ ἐστὶν οὐ πλείω χρόνον ἐστὶν λαβεῖν καὶ οὐ τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι ἐφ' ἐκάτερα τὰ πέριξ μέρη τοῦ χρόνου μακρότερον, ὧν τὸ μὴ ὂν κατὰ τε τὸ οὐπω καὶ τὸ οὐκέτι κατηγορεῖται - οὔτε δὲ πάλιν ὑπερέχειν τοῦ γεννηθέντος ἀποφαινόμεθα τὸν γεννήσαντα κατὰ μέγεθος· - σωμάτων γὰρ πηλικιότητος τὰς μεγεθικὰς ὁ λόγος οἶδεν ὑπεροχὰς, τὸ δὲ γε θεῖον ἀπήλικον καὶ ἀμέγεθον καὶ ἀσώματον - οὔτε δὲ αὐθις κρειττονεύειν τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ κρίνομεν ἢ δυνάμει ἢ ἀξιώματι· οὔτε γὰρ ἀπλῶς ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς γεγέννηται, οὔτε τι γεγέννηται ὃ μὴ πρότερον ἦν· ἐξαίρωμέν τοι τοῦ Λόγου τὴν σάρκωσιν καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ Πατὴρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ποιεῖ. Εἰ γοῦν τῷ αἰτίῳ μείζω τὸν Πατέρα λεγόντων ἡμῶν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸν Υἱὸν οἱ Ῥωμαῖοι λέγειν τολμῶεν αἴτιον, τὸ τῷ αἰτίῳ μείζον ὡς ἔοικε τοῦ Πατρὸς ἀποφέροντες, εἴπερ καὶ ὁ Υἱὸς κατ' αὐτοῦς τοῦ Πνεύματος αἴτιος, κατ' οὐσίαν ἄρα τὸν Πατέρα μείζω τοῦ Υἱοῦ ληρεῖν ἐνίους κατὰ τὸ ἀκόλουθον παραπέιθουσιν οἴεσθαι. Οὐ

γάρ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον· οὐδέ γε πάντες τὸ τῶν φωνῶν πολύσημον διαστέλλουσιν, ἢ τὰ τούτων ἴσασι σημαινόμενα. Καὶ λοιπὸν οἱ τοὺς ἀπλουστέρους δογματολογίαις σπαράττοντες κακοήθεσιν, αὐτοὶ τὸ κρίμα βαστάξουσι.

ιδ'. "Ἐτι εἰ καὶ τὸν Υἱὸν λέγει τις αἷτιον καθὰ τὸν Πατέρα, πάντως ἂν ἐπίσης ἢ μᾶλλον ἢ ἥττον αἷτιον ἀποφαίνοιτο. Εἰ μὲν οὖν ἥττον, τίνα λόγον ἂν ἔχοι τῷ παντελείῳ καὶ πηγαίῳ <καὶ> κατὰ τινα λόγον λογικαῖς ἀπάσαις ἀπερινοήτῳ φύσεσιν αἰτίῳ Πατρὶ τὸ ἥττον παρασυνάπτειν αἷτιον, καὶ τὸ αὐτὸ τέλειόν τε καὶ ἀτελεές, ἀνευδεές τε καὶ προσδεές οἶεσθαι; Εἰ δὲ ἐπίσης, γεννώη ἂν κατὰ τὴν ἀτοπωτάτην ὑπόθεσιν καὶ ὁ Υἱὸς ἑαυτῷ τε Υἱὸν καὶ τῷ Πατρὶ Υἱόν· καὶ τὰ αὐτὰ τῷ δευτέρῳ πάλιν Υἱῷ ἀπαντήσειεν ἄτοπα· καὶ γενεαλογία τις καταχορεύσοι τῆς κτίσεως πολυπληθῆς τε καὶ ἀλλόκιος. Εἰ δε μᾶλλον, πλειόνων ἂν καὶ Υἱῶν καὶ Πνευμάτων τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς αἰτιῶτό τις <αἷτιον>· [+ μὴ λίαν ἐναντίας ἀρρητολογίας πνεύμασι μόνων ἀκράδαντος +] οὐ, τί ἀτοπώτερον ἢ σχετικώτερον ἢ ἀσεβέστερον; Ὁρᾶτε, ὦ Ῥωμαῖοι μεγαλεπίβολοι, τίνα δὴ καὶ ὁποῖα καὶ ὁπόσα τὰ ἄτοπα τὸ καθ' ὑμᾶς συνάγει φιλαίτιον.* εἰ δὲ δὴ μόνῳ τῷ Πατρὶ καὶ παρ' ὑμῖν συντηροῖτο το αἷτιον, ὡς ὁ γε τῆς ἀληθείας λόγος εἰσπράττεται, ἐκποδῶν ἂν εἴη, ὡς θέμις, τὸ πολύαρχον καὶ πολύθεον.

ιε'. "Ἐτι εἰ μὲν οὐ κατὰ τὴν ὑποστατικὴν ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ιδιότητα ὁ Πατὴρ ἐγέννα καὶ προεβάλλετο, εὐλόγως ἂν καὶ τῷ Υἱῷ Ῥωμαῖοι τὸ αἷτιον ἐπεφέροντο· μίαν γὰρ δήπου καὶ τοῦτον οἶδεν ὁ λόγος τῆς ὡς ἀληθῶς θεολογουμένης Τριάδος ὑπόστασιν. Ἀπῆτει δ' ἂν ἡ ἀκολουθία καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοφυοῦς εἶναι ὑποστάσεως αἷτιον ὡς Θεόν, διὰ τὴν κατὰ φύσιν πρὸς τε τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ταυ-

* fortasse legendum e.g.: <μᾶλλον δὲ ὡς εἰς ἐναντίας ἀρρητολογίας περιπνέων ὁ λόγος οἴχεται ἄκραντος.>

τότητα. Καὶ οὕτως ἂν οὐ τριάς τῆ ἀπ' ἀρχῆς κινήσει μονάδι τὴν εὐλογον κίνησιν ἀλλὰ τετράς συνεπέρανεν. Εἰ δ' οὐ κατὰ φυσικὴν ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑποστατικὴν ἐστὶν ἰδιότητα τοῦ τε Υἱοῦ γεννήτωρ καὶ τοῦ Πνεύματος προβολεύς ὁ Πατήρ ἢ Πατήρ· τῶν δὲ ἰδιοτήτων ὡς ἂν εἶπη τις τὸ ἀμετάπτωτόν τε καὶ ἀμετάθετον ἴδιον· ὁ μόνος ἂν εἶη αἷτιος ὁ Πατήρ. ἢ εἰ μὴ ὁ μόνος, ὑβρισθήσεται ἡ Τριάς. Ὁ μὲν Πατήρ αὐτὸ τοῦτο τὸ μεῖζον ἀφηρημένος τὸ ἀρχικόν, εἰ καὶ ὁ Υἱὸς τὸ αἷτιον ἀποφέρειτο. Ὁ δὲ Υἱὸς, ἢ μὴ εἶναι ἀληθεία μεῖζονα τὸν Πατέρα θεολογῶν, ἢ ἑαυτὸν ἀγνοεῖν αἷτιον ὄντα τοῦ Πνεύματος, ὅτι μὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ἐκπορεύεσθαι, ἢ τοῦ εἰδέναί τοῦτο βασκίνας ἡμῖν· ἃ δὴ ἅπαντα παντάπασιν ἄτοπα. Ἀτιμασθήσεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, φεῦ, οἷς οὐ λαλεῖ τὸ στόμα σοφίαν οὔδὲ τὸ τῆς καρδίας μελέτημα σύνεσιν, ἑτεροφυές τυχόν νομιζόμενον· ὅτι μόνον εἶη τῆς Τριάδος ὁμοφυοῦς ἀναίτιον ὑποστάσεως.

ιστ'. Ἔτι εἰ πάντα ὅσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ μονο γενῆς Λόγος ἤκουσε καὶ ἡμῖν, πνεῦμα χεύσας ἀμεταβόλως τὸ ἡμέτερον, ὕστερον ὡς αὐτὸς ἔφησε μάλα προδήλως ἀπήγγειλεν· ὅσα τυχόν μὴ ἀπήγγειλεν, οὐδ' ἄρα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἤκουσεν. Εἰ γὰρ ἤκουσεν, καὶ ἀπήγγειλεν ἂν. Ἐν ἄρα καὶ τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸν Παράκλητον ἐκπορεύεσθαι ὧν ἐκ Πατρὸς ὁ Λόγος μὴ ἤκουσε. Τί οὖν πρεσβεύειν, ὦ Ρωμαῖε, τολμᾶς ὃ μὴ παρὰ Χριστοῦ τοῦ μόνου καθηγεμόνος δεδίδαξαι;

Ἄ μοι παρέστη περὶ τῶν προτεθέντων δύο κεφαλαίων εἶπεῖν, ὦ φίλοι Ρωμαῖοι, μηδὲν ὑποστειλάμενος εἶρηκα. Ὑμῖν δ', ἐλομένοις μὲν τὴν μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τούτοις ἐξ ὁμοδοξίας σύνταξιν, εὖ ἔσται· πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελίοις, εὐμενεῖα Θεοῦ, ταῦτα λελαληκέναι ὑμῖν. Μὴ ἐλομένοις δέ, τὸ μὲν ἐπαγόμενον σιωπῆσαι διὰ τὸ δύσφημον κεικρίκαμεν· περιμενοῦμεν δὲ τὸ κριτικώτατον πῦρ καὶ δοκιμαστήριον. Καὶ ἡ ἡμέρα δηλώσει εἴτε ὑμεῖς παρὰ θύραν εἴτε ἡμεῖς ἡμαρτήκαμεν.